

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Steenhouwerstr., 36,
Ledeberg-Gent. Postcheckr. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
Prof. Dr. P. DE KEYSER,
Egmontstraat, 14, Gent.
Clemens TREFOIS, J. BOES.

Folklore als studie van de primitieve mentaliteit. (*)

Niemand is meer overtuigd dan ik dat alle theorie « grauw » is en dat de praktijk, ook in zake folklore, duizendmaal meer genoeg en profijt verschaft dat het vitten over bepalingen en termen. Evenwel is het goed zich af en toe te vergewissen of de wetenschap, waaraan men zich met jeugdige geestdrift heeft gewijd, nog beantwoordt aan het doel, dat men er zich aanvankelijk voor gedacht heeft ? Of het niet noodzakelijk is, de bakens van de met voorliefde beoefende wetenschap te verzetten, omdat verwante wetenschappen vooruitgang hebben gemaakt ?

Geen jonge wetenschap is meer aangewezen op bezinning dan de folklore, eenerzijds door het binnenhalen van deze nieuwe wetenschap in tal van wetenschappelijke kringen, die in haar een welgekomen hulpwetenschap zien, anderzijds door de soms vinnige kritiek, waaraan ze van zekere conservatieve wetenschappelijke zijde onderworpen wordt.

Het is ons steeds een grote steun geweest ons te kunnen verschansen achter het voortreffelijke werk van Prof. Jos. Schrijnen, de ons allen, Vlaamsche folkloristen, welbekende « Nederlandsche Volkskunde ». Zijn definitie van de folklore, zijnde de studie van

de ondergrond der cultuur, was de onze en F. Van Es, die het « Woord vooraf » schreef van nr. 1 van « Oostvlaamsche Zanten » beriep er zich op om de wetenschappelijkheid van ons streven te staven : « systematisch rationeel onderzoek der ondercultuur » of « ethnologie der cultuurvolken » !

Critiek is het begin der wijsheid. Men zal het ons niet kwalijk nemen dat we even onderzoeken waarop de definitie van Prof. Schrijnen steunt en in het ons naverwant gebied der « Ethnologie » nagaan of we de doelstelling van de folklore ten aanzien van sommige nieuwe opvattingen in de Ethnologie niet hebben te wijzigen.

Reeds in 1913, in een artikel van Volkskunde (XXIV) was Prof. Schrijnen tot de slotsom gekomen dat « Volkskunde » is « de systematische, rationeele navorsching van den ondergrond der cultuur », hetgeen hij in zijn inleiding tot de « Nederlandsche Volkskunde » heeft ontwikkeld en waaruit we leeren dat de volkskunde dient beschouwt te worden als een onderdeel der « Algemeene kultuurgeschiedenis ».

Met de kultuurgeschiedenis is de folklore dus innig verwant en het loont de moeite te ervaren wat Prof. Schrijnen onder « cultuur » verstaat : « Wat wij doorgaans « cultuur » noemen, het resultaat van de werking der verschillende sociaal-psychische factoren, met wier onderzoek de kultuurhistorie zich bezig houdt, wortelt voor een groot deel in de moederaarde der volkskultuur, van die beschaving, zoo innig met den volksaard verbonden. Het recht vertoont zich daar in den vorm van zede en gewoonte. Id. religie, wetenschap, kunst, taal ».

Kultuur is dus het resultaat van de werking der verschillende sociaal-psychische factoren in een menschelijke gemeenschap, folklore de studie van de ondergrond dier cultuur, van de moederaarde dier cultuur. Uit het eene schijnt het andere gegroeid als een volwassen plant uit een zaad of een bol. Natuurlijk mogen we de beeldspraak van Prof. Schrijnen niet te zeer « à la lettre » nemen. We weten genoeg dat soms hele hoogstaande kulturen

vervreemd zijn van het volksleven, zodat we nauwelijks nog het verband zien tusschen de kultuur en het volk, waarboven de kultuur zich verheft. We veronderstellen dat de beeldspraak van Prof. Schrijnen ontstaan is uit een opvatting van de ethnologie, toegepast op een kultuurvolk, die in de primitieve kultuur of beter de kultuur der primitieven de ondergrond zag van alle kultuur. Tot in de allerlaatste tijd immers stond de ethnologie in het teeken van de alle « natuurlijke » wetenschappen beheerschen de evolutieleer. Thans is dit niet meer het geval, en vermits de ethnologie zo dicht staat bij de folklore is het misschien niet ongepast iets meer over de hedendaagsche studie van de « Ethnologie » mede te delen.

In de aanvang van de 19de eeuw werd ze beoefend als een onderdeel van de aardrijkskunde, als volkenkunde. Toen men ze ging onderscheiden in anthropologie (menskunde) en ethnologie (volken- of volkerkunde), bleef ze nog een tijdje in de ban van de anthropologie. Deze laatste hield zich immers meer speciaal bezig met de ras-eigenaardigheden van de volkeren, de zoogenaamde somatische eigenschappen van den mens, wat men thans rassenkunde noemt. Zoals bekend begint dan ook Prof. Schrijnen in « Nederl. Volkskunde » met een mededeling over de « kulturlagen » de verschillende rassen en stammen, die zich in de loop der tijden in de Nederlanden hebben gevestigd.

Anthropologen waren meestal ook ethnographen (en ethnologen), kortom natuuronderzoekers, die als biologen uitgingen van de beginselen, door Darwin op geniale wijze ontwikkeld en toegepast in zijn beroemd werk: « On the origin of species by means of natural selection » (1859). Aldus zegepraalde de evolutionistische opvatting in de ethnologie, die door haar scheiding van de eigenlijke anthropologie nochtans niet meer tot de natuurwetenschappen kon worden gerekend.

Men aanvaardde aldus als vanzelfsprekend dat de wetten vastgesteld voor het lichaam ook golden voor de geest, want ethnologie is in tegenstelling tot de anthropologie geen natuurwetenschap, maar een geesteswetenschap, vermits ethnologie de zeden

en gebruiken der natuervolken of primitieve volkeren bestudeert als uitvloeisels van geestelijke verrichtingen, van de zoogenaamde primitieve mentaliteit.

De evolutionistische opvatting nu in de ethnologie gaat uit van de hypothese, dat de primitieve volkeren van de tegenwoordige tijd moeten beschouwd worden als de vertegenwoordigers van een veel oudere phase van kultuur, die de tegenwoordige kultuurvolkeren in vroegere tijden ook hebben gekend.

De meest bekende en meest typische vertegenwoordiger van die richting is E. B. Tylor (1832-1917) geweest, de schrijver van « Primitieve cultuur », 2dln. London, 1873¹.

Nog altijd beroepen zich een groot antal folkloristen op hem, vooral ten gevolge van zijn verlokkende hypothese van de « survivals », de overleefsels, niet wetend dat het standpunt van Tylor in de Ethnographische literatuur als afgedaan wordt beschouwd.

Hoe moeten we ons die « survivals » indenken? Het zijn vage, soms moeilijk te omschrijven overblijfsels uit vroeger ontwikkelingsperioden. Wanneer in een reeks van waargenomen gebruiken en voorstellingen zich elementen voordoen, die niet meer passen binnen het kader van een bepaalde beschaving, maar wel begrijpelijk en passend zijn in een ander complex, dan trekt men het besluit dat het eerste complex jonger is dan het tweede. De theorie van de « survivals » verklaarde bv. dat sommige gebruiken bij het huwelijk, het kopen van de huwelijksring voor de bruid door den bruidegom, die het karakter van een koop vertonen, behoren tot een vroeger vorm van het huwelijk waarin de bruidegom de bruid van haar familie afkocht. Men redeneerde dus schijnbaar zeer logisch dat de eenvoudigste vormen primitiever zijn dan de ingewikkelde vormen, dat er steeds en altijd een « evolutie » heeft plaats gehad van het enkelvoudige naar het samengestelde. Die evolutie wordt echter tegengesproken door een aantal nieuw waargenomen feiten. Daar is het voorbeeld van de primitieve talen, die over het algemeen zeer ingewikkeld zijn, tal van vormen en figuren bezitten, die in onze moderne talen niet voorkomen of afgesleten zijn. Daar is het taalkundig beginsel van Prof. Jesper-

sen, in «Progress in language» dat het synthetische, dus het ingewikkelde, een neiging vertoont over te gaan naar het analytische, dus het vereenvoudigde. Men vergelijkte bv. het Oud-Engelsch (het Angel-Saksisch) met het modern Engelsch!

Wat er ook van zij, de hedendaagse ethnologie heeft sedert geruime tijd gebroken met de dogmatische vorm van de evolutieleer, een feit, waarvan de meeste folkloristen nog meestal onkundig zijn.

Dat beteekent niet dat het evolutiebegrip als zodanig alle waarde zou verloren hebben, maar dat evolutie in het stoffelijke niet noodzakelijk evolutie in het onstoffelijke, in het geestelijke, medebrengt. Wat waar is voor de natuurwetenschap is daarom nog niet waar voor de geesteswetenschap. Tegen dat parallelisme werd al vroeg in de 20ste eeuw ingegaan. Die reactie valt samen met een heropleven van een idealistische levensbeschouwing in de wijsbegeerte, waaraan de naam van den Fransen filosoof Bergson is verbonden. Alle geesteswetenschappen, en niet het minst de taalkunde ondergingen die idealistische invloed. Ook in de ethnologie ontstond roering. Alhoewel de ethnologen het onder elkaar nog lang niet eens zijn — welke vakgeleerden zijn dat ooit? — toch staan ze allen, partijgangers of niet van de historische richtingen (de Anthro-po-geographie van Ratzel, de kultuur-kreis-theorie van Graebner, de historisch-ethnologische school van Boas) zeer critisch tegenover het evolutie-begrip, dat wel verschijnselen van materieelen aard vermag te verklaren, maar geen voldoende opheldering verschaft in psychische processen.

Om hier tegenover Tylor een moderne vertegenwoordiger van de Ethnologie te plaatsen kunnen we niet beter doen dan de stichter van de kultuur-historische school van Weenen, den beroemden Pater W. Schmidt te vermelden.

Niet alleen is voor Pater Schmidt de ethnologie een zuivere geesteswetenschap, maar hij heeft het onderzoek van de ethnologie als het ware verlegd van de studie van de materieele kultuur naar deze van de psychische karakteristieken van de primitieven.

Het kan hier niet mijn taak zijn dit cardinaal verschil in de

ethnologische studies van de laatste tijd te doen uitschijnen, maar het is zeker dat de folklore, wil zij gelijke tred houden met hare zuster-wetenschap: de ethnologie, goed doet eens bij haar in de leer te gaan.

De folkloristen zouden dan inzien dat de studie van de ondergrond der kultuur niet alleen een beschrijvend, maar ook een psychologisch gedeelte bevat, dat de folklore niet anders zijn kan dan een studie van de uitingen, stoffelijke en geestelijke, van een primitieve mentaliteit, die evenzeer voorkomt bij de zoogenaamde primitieve volkeren als bij de kultuur-volkeren.

Deze psychologische opvatting van de folklore is geenszins nieuw, maar ze heeft het lang moeten afleggen 1° tegen de Romantische opvatting, die van een ontleding, die zij een ontheiliging achtte, van de volksziel niet wou weten; 2° tegen de zoogenaamde historisch-philologische (Historische Volkskunde van K. Weinhold); 3° tegen de verdeeldheid in eigen boezem, veroorzaakt door het præ-logisme van den Franschen ethnoloog Lévy-Bruhl, die onder de psychologische folkloristen voor- en tegenstanders telde.

Om deze conflicten te begrijpen, ben ik verplicht te herinneren aan de gedachtengang van een Duitschen folklorist, die toenmaals sensatie verwekte in wetenschappelijke kringen, nl. Eugen Mogk, die in 1917, in de « Mitteilungen des Verbands deutscher Vereine für Volkskunde » (nr. 6 November), de volkskunde ongeveer als volgt definieerde: « De mens is emotioneel aangelegd: hij is van huis uit gemoedsmens en als zodanig brengt hij tussen zich en de buitenwereld betrekkingen tot stand, die geen gedachtenverbindingen, noch gevoelsaansluitingen zijn. Door het « affekt » verdwijnen, ook bij den beschaafden mens de door de opvoeding anders in werking tredende belemmeringen of weerstanden, en in zulke oogenblikken wordt hij « volk ». Volkskunde houdt zich bezig met alle verschijnselen van het volk, waarin zich associatieve, niet-logische denkwijze openbaart ».

Het primitief denken achtte dus Prof. Mogk niet uitsluitend eigen aan de natuurvolkeren, evenmin als aan de lagere stan-

den. Bij ons allen is het aanwezig, doch het wordt voortdurend in bedwang gehouden door onze verstandelijke opvoeding. Zoals Prof. Spamer (« Kollektivgeistigkeit ») en anderen van de psychologische richting het hebben uitgedrukt : het object van de folklore is het « volkse » in den mens en de uitingen van dat « volkse » in stoffelijke en geestelijke zaken.

Evenwel is hiermede nog niet het vraagstuk der identiteit van de primitieve mentaliteit bij natuurvolkeren en kultuurvolkeren opgelost? Sedert Lévy-Bruhl door zijn præ-logisme een wig dreef tussen primitieve geestesgesteldheid en cultuur is het vraagstuk van een brandende actualiteit. Een uitstekende samenvatting van dat probleem leverde de hr. Dr. F. S. G. Moelia in zijn Leids proefschrift : Het primitieve denken in de moderne wetenschap, J. B. Wolters, Groningen-Den Haag, 1933. De H. Moelia is van afkomst een Batak (Nederl.-Indië), wiens onmiddellijke voorouders zoogenaamde « wilden » waren, primitieve mensen. Men begrijpt dat hij, de intellectueel-gevormde, met voorliefde het onderwerp van het primitieve denken heeft bestudeerd. We zullen hem gedeeltelijk in zijn uiteenzettingen volgen, ten zeerste de lectuur van zijn proefschrift aan de ethnologen en de folkloristen aanbevelend. De studie van de primitieve mentaliteit behoort eigenlijk tot de psychologie. De primitieve psyche is niets anders dan een bijzondere verschijningsvorm van de menschelijke geest en als dusdanig is het denken slechts een functie van de psyche.

Zelfs wanneer het volledig verstaan van de primitieve psyche is uitgesloten, kan het « benaderen » van het denken van de primitieven ons een verklaring aan de hand doen van tal van zeden en gebruiken, die het materiaal vormen van de ethnographie en van de folklore. Er is een tijd geweest dat de « Volkerpsychologie » zich in het midden van de belangstelling van alle psychologen bevond, dank zij, na de verdwijning van het tijdschrift : « Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft » (1860-1891) van Lazarus en Steinthal, verschijning van de tiendelige « Völkerpsychologie » van Wundt.

De belangstelling is zeker niet verminderd, maar de « Völkerpsychologie » is door de gevolgen van Wundt tot meer bescheiden

verhoudingen teruggebracht. Prof. Krueger te Leipzig, de opvolger van Wundt, spreekt niet meer van « Völkerpsychologie », maar van « Entwicklunckspsychologie ». Met de resultaten van de Ontwikkelingspsychologen hebben zowel ethnologen als folkloristen rekening te houden. « Gebaseerd op het principe der ontwikkeling » schrijft Moelia « is haar methode genetisch, maar niet in den zin van de evolutieeler. Volgens Krueger en zijn school is de ontwikkeling niet weer te geven door een rechte lijn of een eenduidige beweging met vaste noodzakelijke wetten, maar zij gaat van de eenę phase tot de andere, en kenmerkt zich door een geslotenheid van structuur met eigen wezen, vorm en wetten. Naast de psychische structuur van den volwassen mensch, bestaat voor haar ook een structuur bij dieren, bij het kind, de rijpere jeugd, de primitieven en geestelijk abnormalen. Door toepassing van de « verstehende » of begrijpende methode wil zij den zin der zielsprocessen als uitingen van een totale en gesloten geestelijke structuur begrijpen.

Daarom is het voor deze ontwikkelingspsychologie een belangrijke taak van vast te stellen, dat de natuurmensch door zijn karakteristieke geestelijke structuur niet minder « logisch » denkt dan de kultuurmensch. »

De uitkomsten van de ontwikkelingspsychologie spreken dus een andere taal dan de bevindingen van Lévy-Bruhl, die ook in folkloristische kringen zeer bekend is geworden door zijn boeiende werken over « Les fonctions mentales dans les Sociétés inférieures », Alcan, 1910¹, en « La mentalité primitive », Alcan, 1922¹.

Het is wel nuttig dat we hier even kennis nemen van de ernstige bezwaren van vakkundige zijde tegen het « præ-logisme » en het « mysticisme » van Lévy-Bruhl, vermits zooveel folkloristen zich met voorliefde op hem beroepen.

Lévy-Bruhl behoort tot de sociologische school van Durkheim. Echter is hij meer psycholoog dan socioloog, wat niet belet dat ook voor hem godsdienst, moraal en denken per slot van rekening producten zijn van de menschelijke samenleving.

De uitingen van de primitieve mentaliteit, zoals taal, ritus,

magie, de verschillende verbodsbepalingen, taboe, en gebruiken totem, zijn uitdrukkingvormen van een collectief, objectief bestaand bewustzijn. Het verschil met de traditionele, Engelse evolutie-gedachte, wordt duidelijk door Moelia aangewezen (blz. 44 op. cit.). In de theorie van Lévy-Bruhl moet men het collectief bewustzijn niet inhaerent denken aan een bepaalde ontwikkelingsphase van een en denzelfden menschelijken geest in den zin van de evolutieleer, maar het is steeds een gesloten geheel van voorstellingen met een totaal anderen inhoud en mechanisme als het individueele. Het is geen som van individueele bewustzijns inhouden, neen, het gaat zelfs aan het individueel bewustzijn vooraf, dat slechts een uitvloeisel van het collectief bewustzijn is. De collectieve voorstellingen zijn gelijkelijk aanwezig bij de leden van een gegeven groep en gaan van de eene generatie op de andere over. Goed beschouwd is dit collectief bewustzijn niets anders dan een vooronderstelling, een metaphysisch begrip in een positivistisch gewaad. »

Hoe beslist anti-evolutionist Lévy-Bruhl is, kunnen we best uit zijn eigen woorden vernemen: « Les philosophes, les psychologues et les logiciens, faute de procéder par la méthode comparative, ont tous admis un postulat commun. Ils se sont donné, comme point de départ de leurs recherches, un esprit humain toujours et partout semblable à lui-même, c'est-à-dire un type unique de sujet pensant, soumis dans des opérations mentales à des lois psychologiques et logiques partout identiques... Or ce postulat est incompatible avec les faits que révèle l'étude comparée de la mentalité dans diverses sociétés humaines. Celle-ci nous apprend que la mentalité des sociétés inférieures est de caractère essentiellement prélogique et mystique, qu'elle est orientée autrement que la nôtre, que les représentations collectives y sont réglées par la loi de participation, et unies entre elles par des liaisons et par des préliations déconcertantes pour notre logique. » « Indifférentes à la contradiction » veronderstelt bv. dat de primitief het onderscheid tussen leven en dood, dier en mens niet beseft.

Het zou ons beslist te ver voeren moesten wij de theorie van Lévy-Bruhl hier aan een grondige ontleding en critiek onderwerpen. Deze critiek werd trouwens reeds herhaaldelijk gemaakt in Frankrijk zelf, door R. Allier in « *Le non-civilisé et nous* », Paris, 1927, door O. Leroy in « *La raison primitive* », Paris, 1927, door L. Weber in « *Le rythme du progrès* », Paris, 1914, de oudste en misschien de meest afdoende van alle.

Het is een feit dat Lévy-Bruhl tegenwoordig vrijwel alleen staat met zijn « *præ-logica* », zelfs ontdaan van de minderwaardigheid, die aan het voorvoegsel *præ-* kan gehecht worden, want de voorbeelden uit het dagelijkse leven van de primitieven bewijzen dat ze wel logisch-causaal over allerlei zaken denken. Het is Olivier Leroy die de pertinente opmerking heeft gemaakt hoe eenzijdig Lévy-Bruhl zijn voorbeelden heeft gekozen. Ze zijn immers grotendeels ontleend aan het leven van Noord-Amerikaanse Indianen, die niet bepaald tot de meest primitieve volkeren behoren, en bovendien zijn ze meestendeels illustraties van het emotioneele leven van inboorlingen. Dr. Moelia heeft de tegen de theorie van Lévy-Bruhl uitgebrachte critiek als volgt samengevat (blz. 52. op. cit.) :

« Lévy-Bruhl heeft het begrip *præ-logica* geabstraheerd uit den rijkdom van gedachtenleven bij de natuurvölkeren, zoals deze spreekt uit mythen, magie, ceremonie, riten en gebruiken, m.a.w. dus niet uit het dagelijksch leven van primitieven, hun doen en laten of bezigheden om in hun levensbehoefden te voorzien. Op dit gebied is de primitief zoo logisch als het maar kan. Reeds het elementaire gebruik van wapens en werktuigen, het vervolgen en verschalken van het wild, het visschen, het oprichten van hutten om zich tegen wilde dieren en de machten der natuur te beschermen veronderstellen reeds een zekere mate van logisch denken. Om dit te beamen behoeft men slechts naar musea te gaan en de producten van kunst en nijverheid, de gebruiksvoorwerpen, werktuigen, enz. van natuurvölkeren te zien. Want uit dit alles spreekt ervaring, inzicht in de doelmatigheid der techniek, klaarheid in het verband van oorzaak en gevolg.

De ethnologen zijn het er over eens, dat van een andersoortige organisatie van het intellect der primitieven geen sprake is en dat men in dit geval dus van een præ-logica of een para-logica niet kan spreken. »

Ook de cultuurmensch is niet altijd logisch en in het affectieve leven van de cultuurvolkeren zou het niet moeilijk vallen voorbeelden van zogenaamde præ-logische en mystieke handelingen aan te wijzen. Wat de mystiek betreft, hoeven we maar even te denken aan de bovennatuurlijke verschijningen te Beauraing of te Onkerzele en de uitspattingen van mystieke doding in terreur- of oorlogstijd.

Prof. G. Van der Leeuw uit Groningen (*La structure de la mentalité primitive*, Paris, 1928) beperkt dan ook de karakteristieken van het denken der primitieven niet langer tot de primitieven. Zij komen in elken vorm van denken voor, bij kinderen, volwassenen en geesteszieken. Hij beschouwt dan ook, in overeenstemming met de « Ontwikkelingspsychologie » de primitieve mentaliteit niet meer als een historisch verschijnsel of als een kenmerk van een bepaalde phase van ontwikkeling, maar als een vorm, een modus, een structuur van ons denken.

Hoe het wezen van het primitieve denken dan eigenlijk is, kunnen we het best benaderen in het werk van Dr. Moelia, die, steunend op de theorie van Prof. J. Lindworsky, een logica van het primitieve denken heeft geschetst. Pas in 1931 is de « Experimentelle Psychologie » (München) van Prof. Lindworsky, uit Praag, verschenen. Zijn theorie noemt men de « Bewusstseins-schichtung ». Het is een gemakkelijke werkhypothese, die uitgaat van de eenheid van den menschelijken aanleg en in de verschillende typen van denken slechts quantitative verschillen ziet, beïnvloed door factoren, zoals milieu, aanleg, opvoeding en ervaring.

Er zijn voornamelijk drie lagen, die men nochtans niet statisch mag denken.

« De onderste laag » schrijft Moelia (blz. 159) « die ontogenetisch ook de eerste laag is, wordt gevormd door onze emoties en onze concrete, visueele, auditieve, motorische of gemengde

voorstellingen, die ongeordend naast elkaar liggen, en nog niet tot begrippen, oordeelen en andere verbindingen zijn vereenigd.

Met de daaronder liggende massa van het onderbewuste en het instinctieve voorziet deze laag het denken niet alleen van materiaal, maar zij werkt ook, omdat zij den stempel drukt op onze persoonlijkheid kwalitatief op ons denken in.

Een streng logisch denken zou het op den duur zonder deze laag niet kunnen stellen; het is nog altijd de bron, waaruit intuïtie en genialiteit ontspringen.

In de tweede laag raken de concrete voorstellingen losser van de werkelijkheid. Er ontstaan dan schema's, zooals gelijkheid, oorzakelijkheid, door middel waarvan de voorstellingen door den geest voorloopig worden verwerkt en geordend. In deze phase wordt pas een begin gemaakt met de abstractie.

De volledige abstractie, de hanteering van de denk-categorieën, het productief maken van de verworven denkmethoden en haar aanwending in de concepties van den menschelijken geest behoort tot het gebied der derde laag, waar het denken in zijn zuiversten vorm functionneert.

Tusschen deze lagen is een voortdurende wisselwerking. Bij den modernen mensch vormen ze een harmonisch geheel. De abstract-denkende mensch bevindt zich met zijn geest in de bovenste laag; de kunstenaar en de religieuze mensch kunnen emotie en ontroering niet ontberen; zij putten die uit de onderste laag.»

Het besluit, dat we hieruit te trekken hebben, is dat in elk denkproces een deel aanschouwing en een deel abstractie is.

Is bij het kind het denken vooral aanschouwend, bij de wetkundige is het overheerschend abstract. De kunstenaar kan het aanschouwend denken niet loslaten, vandaar dat men hem soms « naïef » of « kinderlijk » noemt (le don d'enfance), hij heeft iets bewaard, wat de meeste moderne mensen hebben verloren of beter teruggedrongen: het aanschouwend, het concrete denken.

We komen thans terug tot de vraag die we ons bij de aanvang stelden: is de volksmentaliteit bij de kultuurvolkeren gelijk aan de primitieve mentaliteit bij de natuurlvolkeren?

Ze is volkomen ongelijk, had Lévy-Bruhl geantwoord, en velen onder ons, overstelpt door de talrijke voorbeelden en reeds half-overtuigd door zijn boeiende, aantrekkelijke stijl, hadden hem geloofd.

Een vèr-strekkende conclusie, die uit de theorie van Lévy-Bruhl was te halen, veroordeelde den natuurmens als de eeuwig-minderwaardige van den beschaafden West-Europeaan. Zijn præ-logische geest maakte zijn opvoedbaarheid tot het verwerken van logische, rationeele kultuurgoederen onmogelijk.

Dank zij de vooruitgang van psychologie en ethnologie zijn de bakens thans verzet: de natuurmens, sluimert ook in de onderste lagen van de wetenschappelijke geest, onderst hier op te vatten niet als stabiel, maar als labiel of dynamisch.

Folkloristen, zoals Eugen Mogk, hebben daarvan het voor gevoel gehad en waren de eersten om dit meer intuïtief dan experimenteel te verkondigen.

Dr. Moelia (blz. 173 op. cit.) heeft het op heldere wijze voorgesteld: « Het waarnemingsvermogen van de primitieven is op gelijke wijze georganiseerd als dat der cultuurvolkeren. Kwalitatieve verschillen in de waarnemingsinhouden zijn niet geconstateerd behalve in abnormale toestanden ».

Het gebruik van magische middelen is een gevolg van verminderde zekerheid bij den primitief, in andere woorden van onwetendheid, van gebrek aan inzicht en ook van groote emotionaliteit.

Niet anders is het verloop van het denken bij de volksmensen van de cultuurvolkeren. Daar ook is bij gebrekkige kennis een groote dosis van emotie en suggestie aanwezig. Het denken van den volksmens is, zoals dat van het kind, aanschouwend, in andere woorden concreet.

Hiermede eindig ik deze korte studie over de primitieve mentaliteit met het uitspreken van de dubbele hoop: 1° dat het theoretisch thema, dat ik voor deze gebruikelijke inleidingsrede op de Algemeene Vergadering gekozen heb, u niet te zeer verveeld heeft, 2° dat het ook bij u de lust zal opgewekt hebben

kennis te nemen van werken, die ofschoon niet onmiddellijk aansluitend bij de folklore, toch vermogen licht te werpen op vraagstukken, die tot het wezen van die wetenschap behoren.

P. DE KEYSER.

Lezing gehouden op de Algemeene Jaarlijksche Vergadering van den Bond op 24 November 1935.

Kansspelen.

a) « *De man met de paraplu* ».

En niet al te vertrouwen persoon was eertijds, « de man met den paraplu ».

Hij « werkte » in het voorgeborgte der stad langs de landwegen. Hij was gewoonlijk vergezeld van een « lader » die zich als medehelper in het publiek mengde. De regenscherm werd open op den grond geplaatst zoodanig dat hij als tafeltje dienst kon doen. Dan bij middel van vier speelkaarten voerde de man volgende uit : hij hield in ieder hand twee speelkaarten, de beeltenis naar onder gekeerd, wierp met de rechterhand een eerste kaart links op den regenscherm en gelijktijd met de linkerhand een tweede kaart rechts, nam die beide op — en liet zien — de 3de en de 4de kaart steeds in den palm van de hand bergend. Het zelfde spel herbegon. 't Behoorde nu aan den speler den inzet te doen op eene van die twee gevallen kaarten die hem zoo even getoond werden en die hij met het oog gevolgd heeft. Speler zette in, de kaart noemend op dewelke hij *bankte*. Deze werd door den *bankier* omgeblikt. Het kon nu gebeuren dat speler juist had getroffen en won, maar dan was die speler-winner een lader, die in voorbereiding had meegewerkt, een voorspel was het, aan hetwelke de naïve toeschouwers zich lieten beet nemen. En 't spel ging voort tot wanneer er werd ingezet door liefhebbers. « De man met den paraplu » goochelde ditmaal behendig niet de getoonde kaart, maar de tweede vooruit in de plaats van die welke speler kwam te zien ; de inzet werd gedaan, de kaart genoemd ; de man blikte de kaart om en, 't moet den lezer niet verwonderen, de speler had gemist en de partij was voor hem verloren.

Vuil tuischspel dat gelukkig tot het verleden behoort.

b) « *Koppen of letters* ».

Dit is nog een verboden tuischspel: men ziet het niet meer gebeuren. Het werd meestal door de jongelui der werkende klasse gespeeld. Het getal deelnemers was tweeërlei. Waren de liefhebbers in grooter getal dan verdeelden men zich in groepen van twee. Het spel gebeurde op een afgelegen stadskant of plaats om bij tijds de agent van politie te ontvluchten zoo deze opdaagde.

Wanneer twee jeugdige mannen bijeen kwamen konden zij dus *tuischen*, zoo noemde men het spel niettegenstaande de ware beteekenis ervan tuischbankspel is. De handeling van « *Koppen en letters* » was zeer eenvoudig; zij gebeurde met enkele centen alhoewel wij het nog zagen met fransche koperen kluiten; dit waren muntstukken van 10 centiemen, destijds hier ten lande in omloop. Sinds de verdwijning ervan gebruikte de spelers den cent. De cent is insgelijks ten gevolge van de minderwaarde van onzen frank na de wereldoorlog, bijna geheel uit den handel verdwenen. Alleen ontmoet men hem nog in grootte finantie instellingen en onder zeldzame whistspelers die hunne winsten en verliezen er mede regelen.

Op het eene vlak van den cent staat in relief een leeuw in zittende poos, een tabel — de grondwet verbeeldend — vastklauwend. De tuischer noemde dit vlak *Koppe*. Op de keerzijde wàar de bebloemde hoofdletter van Leopold I voorzien van de koninklijke kroon op prijkt, noemde hij *letter*. Van daar dat dit spel « *Koppes of Letters* » genoemd werd.

Bij den aanvang werd er begonnen met het opsmijten. Om te weten wie eerst opsmijten mocht, draaide men een cent de lucht in. Wie *Kop* of *Letter* ried en de gerade beeltenis blikte, was de eerste opsmijter. Miste hij in het raden, dan werd zijn maat de eerste.

Nu kon de opsmijter een cent van zijn *partner* ontvangen, voegde er éénen bij en wierp die beide muntstukken draaiend in de hoogte om ze op den grond te laten terecht komen. Het was nu aan den medespeler te raden wat die centen gingen *blikken* en

hij moest dit doen alvorens de centen den grond raakten. Laat ons veronderstellen dat er *Kop* geraden werd. Blikten de centen den leeuw dan waren ze gewonnen voor den tweeden. Blikten de centen beiden den *letter* dan waren zij voor hem verloren. Blikten den centen een *Kop* en een *letter*, dan waren de centen te deelen.

Dit was het enkel spel; men speelde het ook in 't dubbel en voor meer.

c) *Met andere middelen.*

Tuischen gebeurde ook met speelkaarten in herbergen; met jassen, smousen, ramsen, wisthen, bieden, enz. werd soms getuicht.

Een vijftigtal jaren geleden gebeurde dit in een Bijzondere Maatschappij. Men speelde er toen niet voor enkele centen. Eens kwam er geknoei aan 't licht: speelkaarten werden door de verliezers onderschept, kenteekens dragend in 't voordeel van de zeurders. Het kwaad werd al spoedig geweerd: de eerlijke spelers dreven hun wantrouwen voor de oneerlijke spelers zóóver, dat zij voor iedere speelpartij een nieuw boek speelkaarten in gebruik stelden!

Aan den biljaart waren wij zekeren dag van het volgende ooggetuige. Twee liefhebbers waren aan 't spel voor eene partij van honderd punten. Elk had zijn beurt van spelen. Wie telkens het aantal carambolen van zijn tegenmaat overtrof, won 5 frank die dadelijk door den verliezer uitbetaald werden.

En zoo ging het tot het einde der partij.

Wij raden niemand aan de kans met tuischspelen te beproeven: beter een vogel in den hand dat tien in de lucht, zegt het spreekwoord. Ons doel was hier alleen de beschrijving van deze verboden spelen te geven als documentatie voor onze Folklore.

Emile Andelhof.

In Memoriam.

Wij vernamen met een waar leedwezen het overlijden, op 28 jarigen leeftijd, van ons medelid Heer Willy JACXSEN van Lisseweghe, een veelbelovend jong ingenieur.

Wij bieden de reeds zoo zeer beproefde familie onze innige deelneming aan.

Hij ruste in vrede!